

УДК 355.23-021.411:359.3:356.1

СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА І ЗМІСТ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МОРСЬКОЇ ПІХОТИ ДО НАСТАВНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ярема В.В.

Окрема бригада морської піхоти, м. Миколаїв

У статті подано результати аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. На основі особливостей підготовки майбутніх офіцерів морської піхоти визначено сутність, структуру і зміст їх готовності до наставницької діяльності. Охарактеризовано особистісний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивно-прогностичний компоненти такої готовності. **Ключові слова:** готовність, зміст, майбутні офіцери морської піхоти, наставницька діяльність, структура, сутність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Відповідно до основних положень Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України пріоритетність удосконалення системи підготовки персоналу у секторі безпеки і оборони визнано на державному рівні. Ефективний розвиток сектору безпеки і оборони в сучасних умовах у частині, що стосується інтенсифікації підготовки та професіоналізації персоналу, передбачає реалізацію комплексу завдань, які полягають у: запровадженні інтегрованої системи освіти, бойової і спеціальної підготовки персоналу у секторі безпеки і оборони; формування нової культури безпеки зі збереженням спеціалізації та індивідуалізації системи підготовки кадрів; підвищення фахового рівня персоналу сектору безпеки і оборони [1].

Серед основних шляхів досягнення необхідних оперативних та інших спроможностей складових сектору безпеки і оборони визначено: підвищення рівня індивідуальної фахової підготовленості особового складу органів державного та військового управління, його відповідальності за прийняття рішень; підвищення ефективності підготовки наукових кадрів та функціонування системи кадрового забезпечення науково-технологічної й освітньої діяльності у секторі безпеки і оборони [1]. З урахуванням зазначеного, основними напрямками розвитку складових сектору безпеки і оборони, зокрема Збройних Сил України, є: удосконалення системи підготовки військ (сил); поступове наближення Збройних Сил України за показниками підготовки, технічного оснащення та всебічного забезпечення до стандартів НАТО.

Результати аналізу наукових праць, у яких досліджувалося питання досвіду підготовки військових фахівців з кордоном [7; 9; 11] переконливо доводять, що у провідних країнах світу накопичено значний позитивний досвід щодо нормативного, структурного, організаційного, змістового, матеріально-технічного та інших видів забезпечення підготовки офіцерських кадрів. У рамках нашого дослідження важливим є факт, що майбутніх офіцерів готують як командира, вихователя, наставника.

Посилюють актуальність дослідження й результати аналізу наукових праць [2], у яких зазначається, що у сучасній вітчизняній військової освіті однією з важливих проблем є розвиток особистості та професійне становлення майбутнього офіцера. На сьогоднішній день констатуємо, що підготовка військових фахівців стикається з низкою проблем, серед яких – недостатнє використання особистісного і професійного зрос-

тання молодих фахівців шляхом трансляції досвіду наставників.

Результати аналізу останніх досліджень і публікацій дозволили констатувати, що у сучасній психолого-педагогічній літературі накопичено значний обсяг теоретичного матеріалу щодо проблеми готовності людини до різних видів діяльності, сформовано значну кількість понять «готовності», змісту, структури, основних параметрів готовності та умов, що впливають на динаміку, тривалість і стійкість її проявів. Зокрема, концептуальні підходи у дослідженні феномену готовності розробляли Д. Узнадзе, О. Леонтьєв, М. Дьяченко, Л. Кандибович, Н. Кузьміна, В. Сластьонін.

У ракурсі нашого дослідження науковий інтерес становлять праці Н. Алюшиної [3], Н. Денисенка [4], Н. Долінської [5], А. Дончака [2], М. Зембицької [6], В. Ковтуна [7], Т. Осипової [8], Л. Рабійчук [9], С. Смірнова [10], Т. Троня [11] та ін.

Однак, досі поза увагою дослідників залишаються сутність, структура і зміст готовності майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності.

Мета статті – з'ясувати сутність, структуру і зміст готовності майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність наставницької діяльності майбутніх офіцерів морської піхоти знаходиться в прямій залежності від рівня готовності зазначеної категорії військовослужбовців до такої діяльності. Однак, у науковій літературі на цей час існує декілька підходів до вивчення готовності до професійної діяльності в цілому. Зокрема, В. Савицька стверджує, що у науці сформувалися два основні підходи до визначення змісту і структури готовності – функціональний та особистісний. За функціонального підходу готовність розуміється як певний стан психічних функцій, що забезпечує високий рівень досягнень під час виконання того чи іншого виду діяльності; за особистісного – як результат підготовки (підготовленість) до певної роботи. За цими підходами готовність є стійким, багатоаспектним, ієрархізованим утворенням особистості, яке містить низку компонентів, адекватних вимогам, змісту та умовам діяльності, які за своєю сукупністю дають змогу суб'єктові більш або менш успішно здійснювати діяльність [12, с. 325-332].

У якості вихідних положень для визначення сутності, структури та змісту поняття «готовність майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності» розглядаємо результати наукових досліджень, представлені у працях М. Дьяченка і Л. Кандибовича [13], К. Дурай-Но-

вакової [14], М. Зембицької [6], Т. Осипової [8], В. Савицької [12], В. Сластьоніна [15], де розкривається сутність і значення готовності у професійній діяльності особистості. Учені в своїх наукових поглядах приходять до висновку, що успішній професійній діяльності передують якісне формування готовності до неї.

Разом з тим, у психології поняття готовності розглядається з різних позицій: як наявність здібностей (С. Рубінштейн, Б. Ананьєв), як ознака настанови (Д. Узнадзе), як психічний (В. М'ясищев) чи психологічний стан (П. Ганушкін, А. Пуні), як психологічний процес (Е. Еріксон). У структурі психологічної готовності до професійної діяльності науковці виокремлюють такі компоненти: мотиваційний, орієнтовний, операційний, вольовий, оцінний, когнітивний, особистісний, психологічний, професійний та інші.

Враховуючи той факт, що готовність до професійної діяльності обумовлюється конкретними умовами, у яких ця діяльність відбувається, вважаємо за доцільне зазначити, що однією з умов визначення сутності, структури та змісту готовності до наставницької діяльності є розкриття особливостей підготовки майбутніх офіцерів морської піхоти.

З урахуванням основних завдань, які виконують підрозділи морської піхоти у складі Військово-Морських Сил (дії у складі тактичних і оперативно-тактичних десантів, а також оборона пунктів базування Військово-Морських Сил, островів, ділянок узбережжя, портів, аеродромів та інших важливих об'єктів), підготовка майбутніх офіцерів морської піхоти полягає в опануванні знаннями з програми підготовки високомобільних десантних військ, до якої входять загальноосвітні дисципліни, а також загальна тактика, радіаційний та хімічний захист, інженерна підготовка та зв'язок. Під час організації та проведення навчальних занять курсантами відпрацьовуються питання щодо застосування підрозділів морської піхоти під час охорони й оборони важливих об'єктів, боротьби з повітряним десантом противника, оборони морського узбережжя з елементами протидиверсійної оборони, управління підрозділами морської піхоти під час бойових дій. Особливостями підготовки майбутніх офіцерів морської піхоти є оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками, набуття професійного досвіду ведення бою, виконання стрибків з парашутом, застосування техніки, зброї.

Крім того, курсанти вивчають організацію служби на кораблі, обов'язки морського десанту при завантаженні і під час морського переходу, практично відпрацьовують завантаження і вивантаження бойової техніки, особового складу, вантажів. Майбутні офіцери вчать діяти в складі доглядових команд, боротися спільно з екіпажем за живучість корабля, а також з повітряним противником.

На основі результатів аналізу наукових підходів щодо проблеми формування готовності до професійної діяльності [12-15], а також з урахуванням сутності й змісту наставництва та особливостей фахової підготовки майбутніх офіцерів морської піхоти, під готовністю зазначеної категорії військовослужбовців до наставницької діяльності розуміємо складне особистісне утворення, що характеризується сукупністю спеціальних знань, умінь та навичок, розвиненістю професійно значущих особистісних якостей і стійким комп-

лексом потреб, інтересів, мотивів, спрямованих на здійснення наставницької діяльності.

У структурі готовності майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності за допомогою експертів визначено особистісний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивно-прогностичний компоненти. Розглянемо більш детально зазначені компоненти у структурі готовності майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності.

Особистісний компонент відображає ставлення майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності, оскільки всім видам діяльності притаманні мотивація до діяльності, знання про діяльність та практичне виконання цієї діяльності. Погоджуємося з твердженням Т. Осипової про те, що у структурі готовності фахівця до окресленого виду діяльності важливими є внутрішні мотиви, які безпосередньо пов'язані з наставницькою діяльністю. Такі мотиви поділяються на процесуальні (інтерес до наставницької діяльності), результативні (інтерес до результату наставницької діяльності) та мотиви саморозвитку (заради розвитку певних здібностей чи якостей) [8, с. 194]. З огляду на зазначене, вважаємо, що стимулювання позитивної мотивації майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності сприятиме розвитку професійних здібностей та особистісних якостей. Вмотивованість до наставницької діяльності визначає прагнення зазначеної категорії військовослужбовців завоювати позитивну репутацію серед оточуючих, набутти авторитету серед курсантів навчальної групи, а в подальшому – у інших колективах.

З урахуванням викладеного, вважаємо, що позитивна мотивація дозволяє здійснювати на високому рівні наставницьку діяльність, яка передбачає вплив на формування особистості підопічних, надання їм необхідної методичної та практичної допомоги у різних ситуаціях військової служби.

Когнітивний компонент передбачає володіння майбутніми офіцерами морської піхоти понятійним апаратом й системою теоретичних знань щодо наставницької діяльності, її варіативності та особливостей здійснення у військовому колективі. Враховуючи те, що серед основних завдань наставника виділяють передачу (трансляцію) власного позитивного досвіду військової служби, то очевидно, що майбутні офіцери-наставники повинні бути обізнаними із механізмами її здійснення.

Таким чином, у структурі готовності майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності когнітивний компонент охоплює сукупність знань про суть та особливості наставницької діяльності у військовому колективі та її варіативності.

Важливим для успішної організації наставницької діяльності є знання майбутніми офіцерами мети й завдань наставництва, засобів саморозвитку, закономірностей розвитку підопічних. У свою чергу це передбачає оволодіння зазначеною категорією військовослужбовців спеціальними знаннями, які допоможуть здійснювати наставницьку діяльність у майбутній службовій діяльності.

Наступним у структурі готовності майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності визначено діяльнісний компонент, адже її здійснення передбачає не лише наявність теоретичних знань. Для успішного здійснення функцій наставника майбутні офіцери повинні оволодіти певними вміннями.

Погоджуємося з думкою Т. Осипової, що необхідним складником діяльнісного компонента є комунікативно-організаційні вміння, зважаючи на те, що наставництво ґрунтується на організації взаємодії двох суб'єктів (наставник-підопічний) [8, с. 202]. Сформованість комунікативних вмінь передбачає здатність майбутнього офіцера морської піхоти як наставника успішно функціонувати у системі міжособистісних відносин. Організаційні вміння передбачають: вміння залучати вихованців до різноманітних видів діяльності; вміння провести будь-яке заняття, координувати діяльність підопічних (підопічного) у досягненні поставлених цілей та завдань, спрямованих на їхній всебічний розвиток; вміння впливати на вихованців, впевненість у собі, передбачення, надійність і відповідальність під час виконання завдань [8, с. 203].

Рефлексивно-прогностичний компонент характеризується вмінням майбутнього офіцера морської піхоти переорієнтовувати мету й зміст наставницької діяльності на конкретні службові завдання, які обумовлюються умовами військової служби підрозділів морської піхоти, інтереси підопічних, а також можливості навчально-матеріальної бази та власний досвід; визначати основні й другорядні завдання на кожному з етапів наставницької діяльності, аналізувати свою діяльність та діяльність підопічних; планувати систему діяльності підопічних, а також індивідуальну роботу з метою розвитку здібностей підопічних; обирати форми, методи і засоби наставництва; планувати систему прийомів стимулювання активності підопічних.

Зазначений компонент у структурі готовності майбутніх офіцерів морської піхоти передбачає наявність аналітичних та проектувальних вмінь, а також здатність до самоаналізу і критичного переосмислення власного досвіду (рефлексії). Під аналітичними вміннями розуміємо як вміння правильно аналізувати власну діяльність, так і діяльність підопічних. У цьому сенсі важливими є: правильність постановки мети та визначення відповідних завдань; ефективність використаних форм, методів і засобів наставництва; причини помилок і труднощів у реалізації поставлених завдань.

Проектувальні вміння передбачають доцільне визначення змісту і видів наставницької діяльності, здійснення яких дозволяють забезпечити розвиток у підопічних прогнозованих якостей; урахування потреб підрозділів морської піхоти, інтересів й потреб підопічних. Такі вміння забезпечують можливість обґрунтувати мету наставницької діяльності, максимально конкретизувати завдання й визначити вид діяльності.

Рефлексія є одним із механізмів саморегуляції майбутнього офіцера. Особливістю рефлексії є її інтелектуальна спрямованість на усвідомлення знань і способів діяльності, оволодіння уміннями планування і самоорганізації. Рефлексія – це усвідомлення офіцером самого себе як суб'єкта діяльності. Водночас, це усвідомлення мети і структури своєї діяльності, способів її оптимізації.

Вдаючись до рефлексії, майбутні офіцери аналізують набутий досвід наставницької діяльності, роблять висновки і планують (прогнозують) свою діяльність на майбутнє [16, с. 44-45].

Висновки. Таким чином, результати аналізу наукових підходів щодо проблеми формування готовності до професійної діяльності, сутності й змісту наставництва, а також особливостей фахової підготовки майбутніх офіцерів морської піхоти дозволили уточнити сутність та зміст поняття «готовність майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності». Під зазначеною готовністю розуміємо складне особистісне утворення, що характеризується сукупністю спеціальних знань, умінь та навичок, розвиненістю професійно значущих особистісних якостей і стійким комплексом потреб, інтересів, мотивів спрямованих на здійснення наставницької діяльності.

У структурі готовності майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності визначено особистісний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивно-прогностичний компоненти. Окреслені компоненти готовності зазначеної категорії військовослужбовців до наставницької діяльності перебувають в тісному взаємозв'язку між собою і є взаємообумовленими.

Особистісний компонент відображає ставлення майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності. Когнітивний компонент пов'язаний із набуттям необхідних для здійснення наставницької діяльності знань щодо особливостей наставництва у військової справі. Діяльнісний компонент відображає безпосередні вміння й навички, які необхідні для ефективного здійснення наставницької діяльності. Рефлексивно-прогностичний визначає наявність у майбутнього наставника аналітичних й проектувальних вмінь, які забезпечують своєчасне переорієнтування мети й змісту наставницької діяльності на конкретні службові завдання, які обумовлюються умовами військової служби.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є виявлення критеріїв, показників та характеристика рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів морської піхоти до наставницької діяльності.

Список літератури:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04 берез. 2016 р. «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України № 92/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>.
2. Дончак А. М. Взаємодія викладачів і майбутніх офіцерів як чинник становлення особистості захисника країни / А. М. Дончак // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – 2011. – № 1-2. – С. 14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/punpu_2011_1-2_5.
3. Алюшина Н. О. Інститут компетентнісного наставництва – один із пріоритетів державної кадрової політики / Н. О. Алюшина // Вісник Національної академії державного управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/2014-4-10.pdf>.
4. Денисенко Н. Г. Компетентнісно-орієнтоване наставництво як засіб інноваційної підготовки майбутніх офіцерів запасу в умовах ВНЗ / Н. Г. Денисенко, С. В. Смірнов // Науковий журнал «Молодий вчений». – 2016. – № 12.1(40) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2016/12.1/95.pdf>.
5. Долінська Н. Особливості та шляхи реалізації менторських програм в університетах США / Н. Долінська // Педагогічний дискурс. – 2015. – Вип. 18. – С. 82-86. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2015_18_17.

6. Зембицька М. В. Педагогічне наставництво у системі середньої освіти США: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Зембицька Марина Володимирівна; Терноп. нац. педагог. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2016. – 324 с.
7. Ковтун В. М. Особливості професійної підготовки персоналу Берегової охорони Сполучених Штатів Америки / В. М. Ковтун // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні науки. – 2013. – № 3. – С. 121-128. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarpv_ppn_2013_3_15.
8. Осипова Т. Ю. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічного наставництва: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Осипова Тетяна Юріївна; Південноукр. нац. педагог. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2016. – 501 с.
9. Рабійчук Л. С. Підготовка офіцерів в академії берегової охорони США / Л. С. Рабійчук // Військова освіта. – 2015. – № 2. – С. 193-199. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2015_2_26.
10. Смірнов С. В. Педагогічні умови компетентнісного наставництва, орієнтованого на професійну підготовку військових фахівців / С. В. Смірнов // Науковий журнал «Молодий вчений» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2017/6/67.pdf>.
11. Тронь Т. В. Структура берегової охорони США й особливості підготовки її фахівців / Т. В. Тронь // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 69(2). – С. 163-166. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpn_2016_69\(2\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpn_2016_69(2)_36).
12. Савіцька В. В. Готовність майбутнього соціального працівника до професійної діяльності як запорука її ефективності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnuk_nauk_praz/2013/2013_2_42.pdf.
13. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: БГУ, 1976. – 175 с.
14. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дисс. на соискание научной степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 32 с.
15. Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Сластенин. – М.: Педагогика, 1976. – 120 с.
16. Турчинов А. В. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Турчинов Артем Васильович; Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. 2016. – 227 с.

Ярема В.В.

Отдельная бригада морской пехоты, г. Николаев

СУЩНОСТЬ, СТРУКТУРА И СОДЕРЖАНИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ МОРСКОЙ ПЕХОТЫ К НАСТАВНИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье представлены результаты анализа психолого-педагогической литературы по проблеме формирования готовности к профессиональной деятельности. На основе особенностей подготовки будущих офицеров морской пехоты определена сущность, структура и содержание их готовности к наставнической деятельности. Охарактеризованы личностный, когнитивный, деятельностный, рефлексивно-прогностический компоненты такой готовности.

Ключевые слова: готовность, содержание, будущие офицеры морской пехоты, наставническая деятельность, структура, сущность.

Yarema V.V.

Separate Marine Brigade, Mykolaiv

THE ESSENCE, STRUCTURE AND MAINTENANCE OF READINESS OF THE FUTURE MARINE CORPS OFFICERS FOR TUTOR ACTIVITY

Summary

In the article the results of the analysis of the psychological and pedagogical literature about problems of readiness formation of the future experts to professional work are presented. On the basis of preparation features of the future Marine Corps officers it is defined the essence, structure and maintenance of their readiness for tutor activity. Under the readiness of the Marine Corps future officers for tutoring, we mean a complex personal formation that is characterized by a set of specific knowledge, abilities and skills, the development of professionally significant personal qualities and a steady complex of requirements, interests, motives directed on tutorial activity realisation. In the structure of the specified readiness the personal, cognitive, activity, reflective and prognostic components are defined. The outlined components of readiness of military men specified category for the tutorial activity are closely interrelated and interdependent. The personal component reflects the attitude of the future Marine Corps officers for tutoring. The cognitive component is connected with acquiring knowledge that is necessary for the realisation of tutorship in relation to the particularities of tutoring in military affair. The active component reflects the direct abilities and skills that are necessary for the effective realisation in tutoring activity. Reflexive and predictive component defines the presence of analytical and design skills at a future tutor that are provided with timely reorientation of the purpose and maintenance of tutor activity for the specific office tasks that are conditioned by military service.

Keywords: readiness, maintenance, future Marine Corps officers, tutorship, structure, essence.